

Z historie a současnosti univerzity

Studijní obor *informační studia* a *knihovnictví* zakotvil na Masarykově univerzitě v Brně

JIRÍ CEJPEK

K dosavadnímu vývoji

Letos uplynulo 75 let od vzniku předchůdce dnešního studijního oboru 7201T informační studia a knihovnictví. V roce 1927 byly založeny zásluhou Z. V. Tobolky dvou- až čtyř-semestrové kurzy pro vzdělání v knihovnictví vědeckém a administrativním při Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Svou náplní byly zaměřeny výrazně historicky a knihovnědě.

Trvalo pak 23 let, než se obor knihovnictví etabloval jako samostatný v rámci lektorátu a od akademického roku 1953-54 jako katedra knihovnictví Filozofické fakulty UK. Toto univerzitní pracoviště pak ještě třikrát změnilo svůj název na katedru knihovnictví a vědeckých informací, na katedru vědeckých informací a knihovnictví a posléze v r. 1993 na Ústav informačních studií a knihovnictví. Tyto změny názvů byly pokaždé důsledkem koncepčních a strukturálních změn učebních programů.¹

K zásadním změnám v učebních programech oboru došlo po listopadu 1989, kdy se tyto programy zbavily ideologie totalitního režimu a koncepčně, obsahem jednotlivých předmětů i způsoby výuky se sblížily s programy obdobných univerzitních pracovišť v demokratických zemích.²

V roce 1982 bylo zřízeno další pracoviště tohoto typu – katedra vědeckotechnických informací Fakulty řízení Vysoké školy ekonomické v Praze. Byla tak zahájena příprava informačních specialistů s širším ekonomickým vzděláním. Učební program byl ve srovnání s obdobným programem pražské Filozofické fakulty orientován více inženýrsky. Od roku 1985 byly do výuky postupně zaváděny i předměty znalostního inženýrství. Tomuto trendu se pak od roku 1990 přizpůsobil i název katedry, která se přejmenovala na katedru informačního a znalostního inženýrství

1 Podrobněji viz Cejpek, J. Obor vědeckých informací a knihovnictví – minulost, současnost a zárodky budoucnosti. In 40 let katedry vědeckých informací a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Konference, Praha 20. 10. 1990. Sborník. 1. vydání. Praha, SKIP, 1991, s. 10-15.

2 Totéž, s. 15-24.

a začala působit jako pracoviště nově zřízené Fakulty informatiky a statistiky Vysoké školy ekonomické.

Nedostatek vysokoškolsky vzdělaných knihovníků na severní Moravě a ve Slezsku vyvolal potřebu zavést tříleté bakalářské studium knihovnictví na Filozoficko-přírodovědné fakultě Slezské univerzity v Opavě založené v r. 1991. Po přípravném období bylo v rámci studia oboru česká literatura, její dokumentace a tvořivé využití zahájeno v akademickém roce 1993-94 tříleté bakalářské studium. Vzniklo oddělení knihovnictví na katedře, která byla posléze přejmenována na Ústav bohemistiky a knihovnictví.

Zásluhou prof. PhDr. Miroslava Flodra, CSc., vedoucího Ústavu pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, bylo v akademickém roce 1991-92 na FF MU zahájeno dálkové studium knihovnictví, jehož studijní program měl těžiště v knihovědě. Od tohoto roku se ústav přejmenoval na Ústav pomocných věd historických, archivnictví a knihovnictví, noví studenti se přijímali jednou za dva roky a pouze pro dálkové studium. V roce 1994 převzal vedení ústavu doc. PhDr. Vladimír Vašků, CSc., který obor knihovnictví garantoval spolu s PhDr. Jaromírem Kubíčkem, CSc., až do roku 1998. V září roku 1999 se otevřelo také denní studium a celý obor přešel pod Ústav pedagogických věd s novým názvem Vědecké informace a knihovnictví, vedením byl pověřen doc. ing. Jan Sup, CSc.

Do roku 1990 absolvovalo jen pražskou katedru na Filozofické fakultě UK v Praze více než 1600 posluchačů. V devadesátých letech se počty posluchačů na jmenovaných oborech značně zvýšily, takže k 1. 3. 2000 studovalo na třech uvedených univerzitních pracovištích v České republice obor informační studia a knihovnictví přes 500 posluchačů prezenčně i kombinovaně (dříve dálkové studium) bakalářský, magisterský a doktorský stupeň studia.

Podstata a smysl oboru

Podstatou oboru Informační studia a knihovnictví je **příprava posluchačů ke společenskému zprostředkování znakově zaznamenaných znalostí, zkušeností, příběhů a prožitků, a to prostřednictvím organizovaných sbírek dokumentů.** Tato stručná charakteristika oboru vyžaduje bližší objasnění. Znakový záznam tu představuje především záznam textu pomocí jakékoli znakové soustavy, kterou kdy člověk použil: od piktogramů a ideogramů přes abecední písmo až po znakovou soustavu digitální po vynálezu počítače. Za znakovou soustavu považujeme také jakýkoli záznam obrazu doprovázejícího text i záznam obrazu samostatného. Jde o jakoukoli reprodukci kresby, obrazu apod. (nebo pomocí přístroje, např. fotografického aparátu). A konečně sem patří záznam jakéhokoli zvuku včetně hudebního. Pojmy znalost, zkušenost, příběh a prožitek mů-

žeme redukovat na pojem znalost, která může mít podobu znalosti filozofické, vědecké či odborné, umělecky ztvárněného příběhu (např. beletrie) či prožitku (např. poezie). Stejně tak bychom mohli zmíněné 4 pojmy redukovat na lidskou zkušenost, neboť i filozofie a věda jsou v podstatě empirické. Také beletristé, básníci, dramatici, filmoví a jiní tvůrci umělci vyjadřují ve svých dílech svou životní zkušenost.

Když člověk vynalezl před více než 5000 lety písmo a vytvořil první knihy, ne příliš podobné těm dnešním, objevila se ve starověkých společnostech tendence vytvářet z těchto knih ucelené sbírky. Vždy šlo přitom o akt uspořádání části dosavadního znakově zaznamenaného poznání nebo znakově zaznamenané lidské zkušenosti. Navíc šlo o akt jisté synergie, o propojování poznatků v určité celky. V dějinách knihoven lze přitom vysledovat univerzalistické tendence vytvářet sbírky se záměrem shromáždit celé znakově zaznamenané poznání (např. v řecké Alexandrijské knihovně v době Ptolemaiovců, některé pokusy o vybudování univerzálních knihoven v době osvícenské v Evropě atd.). Jisté tendence tohoto druhu lze dnes také přičíst internetu, který je vlastně moderní knihovnou s univerzalistickými tendencemi. Na tomto místě je třeba ovšem zdůraznit, že vždy šlo a také v případě internetu jde pouze o tendence, jež nikdy nebyly a pravděpodobně ani nebudou zcela naplněny.

Pořádání knih a jiných dokumentů v knihovnách, ať již pomocí jejich uložení v knihovnických fondech, nebo nejrůznějších druhů katalogů, není jen aktem se synergetickým účinkem, ale i s přidanou hodnotou. Tímto pořádáním se vždy usnadňovalo a urychlovalo zpětné vyhledávání potřebných poznatků. To vždy mělo závažné důsledky v jejich využívání ve vědě, ve vzdělání, ve struktuře a v celkové atmosféře společnosti i v běžném životě člověka. **Působení knihoven mělo a má vliv na myšlení a sociální chování nejrůznějších vrstev obyvatelstva. Činnost knihoven ovlivnila rozvoj soudobé civilizace se všemi svými kladnými i zápornými účinky na člověka.** Pozoruhodné je, že jak se selekční nástroje (jazyky) vytvářené k vyhledávání znalostí v knihovnických fondech vyvíjely od lineárních systémů k systémům simultánním („prostorovým“), tak se stále více ovlivňovalo i myšlení uživatelů těchto fondů. Proto lze právem říci, že moderní knihovny a báze dat podporují dialog, který „nutí každého účastníka, aby viděl a přetvářel svou vlastní vizi prostřednictvím senzibilitivity druhého“.³

Smysl vytváření organizovaných sbírek znakově zaznamenaného poznání (dnes už nejen prostřednictvím knihoven) je však ještě hlubší. **Jde o zajištění kontinuity lidské kultury chápané v širokém pojetí toho, co člověk dosud vytvořil a jak přetvořil přírodní prostředí, v němž žije.** To, co se dokázalo do rozšíření schopnosti člověka zaznamenat znakově

3 McLuhan, H. M. Člověk, média a elektronická kultura. Výbor z díla. 1. vyd. Brno, Jota, 2000, s. 292. ISBN 80-7217-128-3.

do hmoty, na hmotu či do energie ústně a co nutně bylo postupně deformováno a devastováno zapomináním, to začalo nabývat přesnější obsah a trvalejší formy poté, co si člověk začal osvojovat schopnost fixovat svou zkušenost. Proto knihovny bývají spolu s archivy často nazývány „paměť lidstva“. Každé jejich zničení, ať již přírodními nebo člověkem způsobenými katastrofami, je narušením této kolektivní paměti.

Proměny oboru

Příčiny proměny oboru, které probíhají zhruba po 2. světové válce, je třeba spatřovat hluboko v historii: v objevu elektřiny, telegrafu a bezdrátové telegrafie. Pak se ke knize a jejím diverzifikovaným formám (novinám, časopisům atd.) připojil rozhlas se svou schopností okamžitého synchronního sdělování mluveného slova, hudby a jakéhokoli zvuku. Po něm pak přišla televize, která k takovému způsobu masového sdělování přidala film. Když pak byl na sklonku 2. světové války vynalezen počítač, bylo zřejmé, že tradiční knihovny prodělají pod vlivem tohoto nového informačně komunikačního prostředí významné změny. Přitom čas potvrdil, že změny v tomto prostředí probíhají přinejmenším dočasně kumulativně: rozhlas nezničil knihu, televize nenahradila ani rozhlas, ani knihu. Počítač zřejmě v dohledné době nenahradí žádné z těchto médií.

Pro vývoj oboru, který jsem se výše pokusil stručně charakterizovat, je z tohoto hlediska důležité, že **základní společenská funkce zprostředkování znakově zaznamenaných znalostí (zkušeností) z uspořádaných sbírek je stabilní**. Spolu s dalším vývojem společností se dokonce stále posiluje. Nicméně v důsledku rychlého rozvoje informačních technologií a objevování se nových druhů médií a jejich zdokonalování vzniká řada otázek, z nichž za nejzávažnější lze považovat dvě:

1. Které z existujících, budoucích nebo současných fúzujících médií převládne v procesu zprostředkování znakově zaznamenaných znalostí?
2. Nepřemění se média pro masové synchronní sdělování v prostředky individuálního využívání podle zájmů a potřeb uživatelů?

Nejen stále silněji se prosazující tendence dialogu mezi rozhlasem a jeho posluchači a mezi televizí a jejími diváky, ale také ohlašovaný nástup interaktivního rozhlasu a interaktivní televize by tomu nasvědčovaly. Toto zavádění interaktivity a postupně nahrazování synchronního sdělování v jakousi posluchačskou a diváckou samoobsluhu ovšem povede k nezbytnosti vytvořit organizované sbírky v podobě velmi rozsáhlých databází rozhlasových a televizních pořadů. Z nich si posluchači a diváci budou sami vybírat potřebné pořady tak, jak si dnes vybírají z volně přístupných knihovných fondů nebo z databází internetu. Tato přeměna rozhlasu a televize, která bude pravděpodobně jistý čas pouze částečná, z jed-

nosměrného synchronního média v dvousměrné interaktivní médium, bude vyžadovat důslednou digitalizaci a reorganizaci stávajících archivních a knihovních fondů rozhlasu a televize. Bez nich pochopitelně nejsou možné reprízy. O starších vrstvách těchto fondů se hovoří jako o „zlatých fondech“. Půjde o vytvoření rozsáhlých databází s typickými knihovnickými problémy: o akvizici spojenou s výběrem, o zpracování a uchovávání záznamů a v návaznosti na tyto činnosti o důmyslný systém rychlého a spolehlivého vyhledávání těchto pořadů. Postupně bude možno použít i metodu úplného textu, což je ryze počítačová metoda umožňující vyhledávání poznatků z textu. Na určitý dotaz pak získá posluchač-divák v jedné osobě odpověď vytvořenou z částí různých jak rozhlasových, tak i televizních pořadů a šotů.

Avšak k největším změnám ve vývoji knihoven dochází v důsledku digitalizace dokumentů. Ta výrazně mění celé naše komunikačně-informační prostředí. Má na tom zásluhu nejméně osm vlastností, jimiž se digitální dokument liší od dokumentu tradičního.

Jde o tyto vlastnosti:

1. Na rozdíl od tradičního dokumentu lze digitální dokument poměrně snadno (automaticky) transformovat z jedné znakové soustavy do jiné, např. z digitální do abecední a naopak, aniž by se přitom změnil obsah dokumentu.
2. Stále snadněji, i když zatím zdaleka ne dokonale, dovedeme transformovat text, obraz i zvuk z hlediska obsahového. Svědčí o tom počítačové programy na zhušťování (kondenzaci) textů např. za účelem vytvoření anotací, abstraktů apod. Existují programy na překlady z jednoho přirozeného (národního) jazyka do druhého, i když právě takovéto překlady ještě nedosahují kvalit překladů intelektuálních.
3. Role původce a uživatele je ve stále větší míře zaměnitelná, čímž ovšem také roste na obou stranách odpovědnost. Příkladem je internet, v němž uživatel snadno přechází do role původce.
4. Digitalizace dokumentů umožňuje nejen automatické vyhledávání dokumentů a jejich částí, ale také automatické vyhledávání informací (znalostí) z textu, obrazu, hudebního díla apod. pomocí již zmíněné ryze počítačové metody úplného textu (tzv. fulltextové metody). Tato metoda je v automatizovaných informačních systémech stále více používána.
5. Původcům děl umožňuje digitální dokument relativně snadnější, pružnější a rychlejší manipulaci s textem, obrazem a zvukem, a to jak při tvorbě těchto děl, tak při jejich restrukturalizaci, než je tomu při tvorbě a restrukturalizaci tradičních dokumentů.
6. Tím, že se digitalizací převádějí různé druhy tradičních dokumentů včetně masmediálních (např. rozhlasových pořadů, videoklipů, apod.) do jediné digitální znakové soustavy a že lze s takto digitalizovanými

dokumenty snadněji, pružněji a rychleji manipulovat (viz bod 5), je možno z nich vytvářet multimedialní a hypermedialní dokumenty a systémy. Ty jsou významné pro všestranné poznávání jevů, předmětů a dějů.

7. Telekomunikační technika navazující na techniku výpočetní umožňuje až rychlostmi blížícími se rychlostem světla a také relativně spolehlivě přenášet digitální dokumenty v tzv. kybernetickém prostoru (cyber space), tj. v podstatě na jakoukoli vzdálenost v globálním i vesmírném prostoru dosažitelném člověkem. To umožnilo zrod internetu jako nového fenoménu v oblasti poznávání.
8. Digitalizace dokumentu umožňuje napodobitelnost (reprodukcí) jakéhokoli znakově zaznamenaného díla v míře, která přesahuje rozpoznatelnost lidským zrakem a sluchem. Avšak tato reprodukce pravděpodobně nikdy nebude moci zcela nahradit originál díla a být mu naprosto rovnocenná. Např. digitalizace rukopisných knih má velký význam pro prodloužení jejich životnosti, protože originály mohou být uloženy v trezorech, nicméně badatelé – specialisté na rukopisné knihy – žádají zpravidla originály těchto rukopisů.⁴

Digitalizace dokumentů umožňuje vytváření nových způsobů soustřeďování a pohybu znakově zaznamenaného poznání. Tvoří se nově koncipované sítě takových institucí, jako jsou knihovny, archivy apod. Jim postupná digitalizace dokumentů uchovávaných v jejich fondech nebo digitalizace dokumentů či jejich částí ad hoc (v případě uživatelského požadavku) umožňuje zasílat dokumenty nebo jejich části prostřednictvím internetu uživatelům v jejich domácím nebo pracovním prostředí. Uživatelé přitom jsou zbaveni nutnosti docházet do příslušných institucí. Takový způsob distribuce zaznamenaného poznání významně mění strukturu a chod knihoven, jež se poněkud nepatříčně označují jako virtuální. Poznamenejme, že před takovýmito knihovnami leží mnoho právních, zejména pak autorskoprávních problémů.

Dnes již neobyčejně rozsáhlou, stále rostoucí, ale z hlediska svého obsahu značně problematickou bází dat internetu zpřístupňují svým uživatelům mimo jiné i veřejné a veřejně přístupné knihovny. V řadě zemí začínají svým uživatelům zpřístupňovat vybrané akademické a vědecké počítačové sítě pod označením Internet II.

Knihovněm ovšem nejde o pouhé zpřístupnění. **Roste potřeba specializovaných knihovníků a informačních specialistů, kteří by byli nejen vysoce odborně erudovaní, ale také nadání přirozenou autoritou a prestiží v informačním poradenství. Ti by se měli stát průvodci a učitelé uživatelů v rostoucí záplavě znakově zaznamenaných znalostí.**

4 Srov. Skenderija, S. Informační věda a kybernetický prostor. Doktorská disertační práce. Praha, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1997, s. 18-31.

Elektronický dokument, který lze v čitelné podobě, popř. i v automaticky pořízeném překladu z cizího jazyka, odkudkoli „stáhnout“ z tzv. virtuální komunikace – to je svět, do něhož už dnes nezadržitelně vplouváme. Tento proces však zcela jistě vyvolá reakci. Člověk je tvor společenský a **přímá komunikace „z očí do očí“ je a zůstane základem sociální komunikace se všemi svými nenahraditelnými hodnotami.** Tak jako vynález a rozšíření plastů zvýšily hodnotu takových přírodních materiálů, jako jsou např. dřevo a kámen, tak internet a virtuální knihovny povedou k důrazu na místo (locus) a posílí **význam knihoven jako kulturních institucí, jako míst lidského setkávání, prostoru pro výměnu názorů a myšlenek a střetávání s literaturou a jejími tvůrci.**⁵ Nic na tom nemění skutečnost, že už dnes jsou to jiné knihovny než před několika desítkami let, protože jsou vybaveny moderní informační technologií. Zatímco běžné rutinní práce vykonávají za knihovníky počítače, na jejich odborné pracovníky se kladou a budou klást stále větší nároky v oblasti informačního a literárního poradenství. Ať už se tito specialisté, vzdělávání v oboru informační studia a knihovnictví, označují jako knihovníci, informační specialisté, informační manažeři apod., jedno je jisté: **Musí porozumět světu, do něhož vstupujeme, změnám, které zasahují celou společnost. Musí být schopni nejen plně využívat pozitivní stránky rozvoje výpočetní techniky, ale také mírnit a tlumit možné negativní důsledky prudkého rozvoje informačních technologií.**

„Oslnění komfortem současného komunikačního systému, konzumenti a *zákazníci* masmédií (mezi něž je dnes třeba zahrnout i internet) pozvolna ztrácejí jednak svou původní aktivitu při zábavě, jednak svou soudnost a kritičnost v důležitých činnostech, tedy své prověřené dráhy myšlení a cítění. Podléhají lenosti a pasivitě, ale též labyrintovému syndromu s otrockými, submisivními pocity.“⁶

Prudký rozvoj informačních technologií tušili předvídaví odborníci už od poloviny 20. století. Bylo zřejmé, že za situace, jaká se vytvořila po 2. světové válce ve zprostředkování znakově zaznamenaného poznání, nebude možno vystačit s teorií knihovnictví (library science). Ta byla už svým názvem a přirozeně také svým předmětem spjata s institucí, s knihovnou. Výrazem jistého odpoutání se od této „institucionální“ teorie byl už vznik a vývoj dokumentalistiky na počátku 20. století, která historicky předcházela vzniku informační vědy. Oproti dosud pěstované teorii bibliografie kladla dokumentalistika jako integrativní koncepce ve vztahu k uživateli větší důraz na adresnost a na časový prvek při zprostředkování znakově zaznamenaných znalostí, tj. na rychlost, pohotovost a tedy i na technické prostředky tyto vlastnosti přenosu umožňující. Na rozdíl od teorie

5 Blíže viz např. Neissler, H. Nové koncepce služeb a strategie práce německých veřejných knihoven. Čtenář. 2002, 4. 7-8, s. 194-197.

6 Pondělíček, J. Hádanka jménem Marshall McLuhan. In McLuhan, H. M. Člověk, média a elektronická kultura. Výbor z díla. 1. vyd. Brno, Jota, 2000, s. 383.

bibliografie chápané zpravidla jako součást teorie knihovnictví se dokumentalistika a praktická dokumentace zabývaly sekundárním zprostředkováním i nekonvenčních dokumentů významných pro vývoj vědy a techniky. Šlo např. o technické normy, patentové spisy, o firemní literaturu apod. Zdůrazňovaly se analytičnost a vícehlediskový přístup při zpracování a vyhledávání dokumentů a jejich částí.

Avšak od 50. let 20. stol. se zejména v USA, v zemi vzniku kybernetiky a počítačů, stále častěji používal pojem „informace“. V teoretickém myšlení zde byl stále výraznější vliv kybernetiky, jejíž podstatnou část tvoří matematicko-statistická teorie informace zpracovaná zejména C. E. Shannonem. Navíc tu ovšem působilo předvídativé vědomí, že počítač spolu s telekomunikačními prostředky umožní zprostředkovat nejen záznamy dokumentů, jak tomu bylo převážně dosud, ale také znakově zaznamenané poznání v nich obsažené. V konzervativnější Evropě se však ještě dlouho setrvalo u výrazů dokumentace a dokumentalistika.

Je tedy logické, že právě v USA vznikl v 50. letech a začal se soustavně pěstovat obor nazvaný information science, česky informační věda, jako výraz dosaženého stavu a očekávaného budoucího vývoje na úseku zprostředkování dosaženého znakově zaznamenaného poznání. Tato nová obecná věda o informaci, jež se vyvíjela, byla a je pěstována především na amerických univerzitách, považuje se **za vědu, která zkoumá vlastnosti a chování informace, síly ovládající tok informací a prostředky informačního procesu, jimiž by se dosáhlo optimální přístupnosti a použitelnosti informací. Jde o procesy zahrnující vznik, šíření, shromažďování, pořádání, ukládání, uchování, opětné vyhledávání, interpretaci a používání informace, a to jak informace potenciální (znakově zaznamenané, „fixované“, „uvězněné“), tak informace jako součásti lidského vědomí, tj. informace jako psychofyziologického jevu a procesu odehrávajícího se v lidské mysli a v lidském mozku.**

Do Evropy začal tento nový obor pronikat s jistým zpožděním až od 70. let, výrazněji až od let devadesátých.

Obdobně jako jiné obory také informační věda se celosvětově modifikovala v různých pojetích.⁷ Nám blízké „evropské“ pojetí informační vědy se zrodilo v roce 1990 v německé Kostnici na půdě Sdružení německých vysokých škol pro informační vědu (Hochschulverband für Informationswissenschaft – HI). Sedmi uspořádanými sympozii v dekadě devadesátých let, jež postupně nabývala charakteru mezinárodních setkání (v roce 1998 v Praze), ovlivnilo toto sdružení celosvětový vývoj informační vědy a zvýšilo její prestiž.

Informační věda jako věda interdisciplinární vznikla do jisté míry jako reakce na určitou jednostrannost informatiky. Ta se dnes všeobecně chápe

7 Blíže o vývoji informační vědy viz Cejpek, J. Informace, komunikace a myšlení. Úvod do informační vědy. I. vyd. Praha, Karolinum, 1998, s. 118-140. ISBN 80-7184-767-4.

ve své podstatě jako technický obor. Tomu nasvědčuje i fakt, že v anglosaském světě se výrazu „informatics“ používá zřídka. Synonymem výrazu informatika je v angličtině termín „computer science“, česky věda o počítači. Ovšem vývoj vědních oborů není dnes něco stálého, neměnného, přesně vymezeného, vědní obory nemají svá pevná místa v klasifikačních schématech. Proto nepřekvapí, že také informatika, computer science, občas překročí hranice technického oboru a zabývá se třeba informační etikou, důsledky působení výpočetní a telekomunikační techniky na člověka a společnost apod.

Informační věda se dnes pěstuje jako studijní obor na desítkách univerzit po celém světě. Přitom nejen v zemi svého původu bere na vědomí a tí tradice, existenci a specifčnost knihoven, knihovnictví a jeho teorie. Tak se v názvech příslušných škol a jejich pracovišť, encyklopedií apod. setkáváme s názvy Library and Information Science, Information and Library Science apod., i když také stále častěji s názvem již jen Information Science. A to s vědomím, že jde o střešní disciplínu nejen pro knihovny a knihovnictví, ale také pro archivy a archivnictví, žurnalistiku, školské a mimoškolské vzdělávání apod.

V České republice byla informační věda po uznání Akreditační komisí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy jako studijního oboru doktorandského studia v roce 1996 přijata jako teoretické jádro studijního oboru Informační studia a knihovnictví.

Informace jako psychofyzilogický jev a proces, jako proces interakce člověka se svým okolím, které nabývá v důsledku globalizace globálních rozměrů, je významnou kulturní hodnotou. Je stavebním materiálem, z něhož se vytváří stavba lidské kultury. Proto informační věda klade důraz na humanitní a sociální rysy zprostředkování znakově zaznamenaného poznání, je to „věda se svědomím“. Proto je nezbytné její ukotvení ve filozofii a v humanitních a sociálních vědách, které reflektují stav, vývojové tendence a rozpory současné společnosti.

Závěr: co může obor informační studia a knihovnictví přinést Masarykově univerzitě

Obor informační studia a knihovnictví, dříve nazývaný vědecké informace a knihovnictví, se na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity uchytil již na počátku 90. let. Druhá etapa jeho vývoje na této fakultě začala od září 2000, kdy se garance za jeho vývoj ujala PhDr. Pavla Kánská a kdy se pod vědeckým vedením autora tohoto článku, a za finanční podpory Vzdělávací nadace Jana Husa podařilo inovovat obor jako mezifakultní studium s Fakultou informatiky a Fakultou sociálních studií. Nově začínající obor se vyvíjel nejdříve pod křídly Psychologického ústavu, aby pak od ledna 2002 zakotvil jako Kabinet knihovnictví Ústavu české literatury a knihovnictví. Výrazným způsobem se změnil jeho studijní

program, změny doznal i obsah mnohých předmětů. Dočasný nedostatek zejména stálých habilitovaných učitelů odborných předmětů byl do jisté míry vyvážen přizváním několika profesorů a docentů ze všech tří fakult Masarykovy univerzity k výuce na tomto oboru. Obdobně jako na pražském a opavském pracovišti oboru klade se i na tomto brněnském pracovišti v přípravě posluchačů důraz na tři základní sloupy studia:

- 1) na znalost informačně-komunikační problematiky se zvláštním důrazem na moderní knihovnictví,
- 2) na dobrou znalost angličtiny a jiných cizích jazyků a na vysokou jazykovou kulturu vůbec,
- 3) na perfektní uživatelské ovládání informačních technologií.

S těmito znalostmi a dovednostmi mají absolventi oboru informační studia a knihovnictví před sebou poměrně velmi široké spektrum možností svého profesního uplatnění.

Co může od tohoto oboru očekávat Filozofická fakulta MU a tato univerzita jako celek?

1. Vytvářejí se předpoklady, že absolventi tohoto studia především výrazně posílí vybudování moderního systému knihovnicko-informačních služeb na Masarykově univerzitě, jaký je dnes běžný ve vyspělých demokratických zemích. Tím se zvláště upevní a podpoří tendence, kdy se přednášky, semináře a jiné formy výuky chápou spíše jako podněty k samostatnému tvůrčímu studiu posluchačů z různorodých „původních“ pramenů (nejen z učebnic a skript), včetně pramenů získaných na internetu a z obdobných databází.⁸
2. Fakulta informatiky MU získá v oboru informační studia a knihovnictví nového partnera, který by měl postupně navazovat na její výzkumné práce z oboru informatiky a aplikovat je v oblasti zprostředkování znalostí.
3. Pěstování interdisciplinární informační vědy ve výše uvedené koncepci jako teoretického jádra studijního oboru informační studia a knihovnictví by mohlo časem přivést k týmové spolupráci specialisty řady oborů i dvou dalších fakult. Šlo by zejména o obory filozofie, sociologie, psychologie, historie, literární vědy, kognitivní vědy aj. První náznaky takové spolupráce se už projevíly.

Literatura

Aktuální podrobnosti o kabinetu knihovnictví Ústavu české literatury a knihovnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně viz <http://www.phil.muni.cz/vik/>.

8 Podrobněji viz Cejpek, J. Transformace a integrace knihoven českých vysokých škol. Referát přednesený na celostátní poradě knihovníků vysokých škol. Praha 10. 11. 1994.